

„Kell valami helynek lenni, ahol az eszmék koncentrálódnak“

Hogyan lett a főváros hivatalos elnevezése Budapest

Kezdjük az elején. 1829-ben, tehát 120 évvel ezelőtt, Széchenyi István Czenkről, Hunyadi Ferencné Zichy Juliannának többek között így ír: „...Magyarország a mi bölcsőnk. Meg kell széptítenünk, fel kell emelnünk, boldoggá kell tennünk. A szívűtől függ minden. Ha a szív jó, egészségesen dobog, táplálja a testet, átjárja a vér. Magyarország szíve Pest és Buda. Egy angol ezt a két várost Budapest-nek nevezte.“

A praktikus angol kifejezése (aki az a-t angolosan e-nébe és az e-t, i-nek olvasta) nem hagyta nyugton Széchenyit. A városnév összetételtől eleinte félt. Tudta, hogy Pest — hiszen efelett élcelődtek is — emlékeztet a pestisre, de meg így együtt, Budapest, könnyen Bucaresttel téveszthető össze, mint ahogy az idegenek tényleg gyakran cserélték fel a két várost. A gyakorlati érzékű, de lelke mélyén regegyes hajlandóságú nagy reformer tehát gondolt egy nagyot és új nevet csinált. A kor ízlése szerint, a romantikus és biedermeier ízű „Honderű“-t ajánlotta az ikerváros új nevéül. Az újítás, a városnévgyártás — valljuk meg — nem sikerült. Nem úgy, mint az „Ön“ szócscsa, amelyet ugyancsak Széchenyi alkalmazott először. Rosszakarói gúnyolták, barátai megmosolyogták miatta, mások azt mondták, hogy Honderű alatt az idegenek a „La honte des rues“-t, az utcák szégyenét értik. Petrichevich Horváth Lázárnak azonban ügylatszik tetszett a kifícamított műszó, mert menten társadalmi és szépirodalmi folyóiratot indított Honderű címmel, az arisztokraták és gentrik kedvence lapját, amelyet Petőfi oly sokszor és olyan hevesen támadott. A fellengzős „Honderű“ városnévből aztán — természetesen — nem lett semmi.

Oh, Buda, oh, Pest!

De Széchenyi nem nyugodott. Budapest izgatta és 1831-ben a Világ című könyvében „egy angol álorcájában“ valamelyik nagyérdemű honleányának azt írja: „Fővárostok nevét Budapestre kellene változtatni, mely kevés év, sőt hónap múlva megszokottan hangza-

nék, mint Bucarest. S így két város (t. i. Buda és Pest) egyesülne, mely most nem a legjobb szemmel nézi egymást.“ Széchenyi mindinkább beleéli magát a gondolatba. 1833-ban így ír: „A budapesti hídnak léte megpendítve van“. Majd 1844-ben: „...összeköthessük Budapestet a Fekete-tengerrel“. 1842-ben a Diétán felszólal: „Kell valami helynek lenni, ahol az eszmék koncentrálódnak. Ezen helynek Budapestnek kell lenni.“

Közben mások, különösen a Hári János költője, Garai János, a Honművész-ben száll síkra „Budapest“ mellett: „Sokat sopánkodnak már némely jámbor öregünk a Budapest szó ellen... Oh Buda! Oh Pest!-et kiáltoznak, midőn mi szép csendesesen, minden „Oh“ nélkül Budapestet írunk“. A negyvenes években már könyvek jelennek meg Budapest kiadási helyvel. Az 1844-ben meginduló egyik lap, címéül „Budapesti Híradó“-t választja. Végül az 1843. évi III. t. c. 5. paragrafus kimondja, miszerint a minisztérium székhelye Budapest és V. Ferdinánd már Budapestre hívja össze az első népképviselői országgyűlést. Kossuth Lajos is Budapestet ír például a hatóságokhoz intézett egyik levelében: „Rikóczy János pénzügyminiszeri Titoknokot a Szegedi-tábor, ellátása tárgyában innen Budapestről Szegedre... küldvén... hivatalos eljárásában... segélyére legyenek.“

A két, illetve három város — ne hagyjuk ki Obudát! — egyesítésének gondolatát Házmann Ferenc, később Buda utolsó polgármestere vetette fel az 1843. évi országgyűlésen. Érlelte a gondolatot a Lánchíd is, amikor egy testé egyesítette a városokat. Az igazság kedvéért jegyezzük meg, hogy így, „Pest-Budá“-nak már régen neveztek a testvérvárosokat. Kisfaludy Károly közismert versében mondja: Rákosra, „Pest-Budáról sok nép kijár“. Garai is céloz Pest-Buda elnevezésre, amikor humorosan így ír: „...szeretnők nem csak írásban, de titélegesen is Budapestet. Pedig lássa, édes Buda bácsim, maga főbb város Pestnél, maga az ABC-ben is előbb áll Pestnél. Magát midőn Buda-

pestet írunk, Pestnek elejébe tessük, s maga mégis édes leltem nem akar előre lépni! Szépen kérem édes, leltem ugyan cáfolja meg balvéleményemet!“

„Fő- és székváros“

Az 1848-iki országgyűlés már foglalkozik az egyesítéssel. Azonban csak a „kiegyezés“ után valósul meg a kézenfekvő, természetes gondolat. 1872-ben az egyesítés megtörtént, de Budapest címen csak 1873 november 17-én kezdte el működését a fővárosi iktató hivatal.

Vajjon hogy állunk Budapest hivatalos nevével? A mult század kilencvenes éveinek elején Budapestet, mint az államfő székhelyét, Budapest székesfővárosnak kezdik nevezni. Ez azonban csak szokás, törvényes alap nélkül. A törvényhozás ilyen címet Budapestnek nem adott. Erről tehát oklevél sincs. Ellenben egy miniszteri irat Budapestet értesítette, hogy Budapest fő- és székváros címet használhatja. Ez a cím, talán mert germanizmus, a Magistratusnak nem tetszett. Helyette önkényesen, a minden jogalap nélküli Budapest székesfőváros címet használják. Kerülő úton kívánták ennek az elnevezésnek szentesítését akkor, amidőn az előjárásról szóló törvénybe csak úgy mellékesen becsempésztek.

A két cím: a miniszteri „Budapest fő- és székváros“ és a város által használt „Budapest székesfőváros“ egymástól lényegesen különbözik. Más és több, ha Budapest fő- és székváros-t, mintha Budapest székesfővárost mondunk. Budapest fő- és székváros-ból megtudjuk, hogy Budapest főváros és egyben székváros, nem csupán székesfőváros. Budapest az ország fővárosa és az államfő székhelye. A kormány a város szokását nem ismerte el s kezdettől fogva a Budapest fő- és székváros-t használta.

Mindez szavakkal való játéknak tűnik. A vitának valójában ma már sok értelme nincsen, de a szabatos beszéd és németes szolgai fordítás felett érdemes elgondolkozni, mert az osztrák kaptafára készült elnevezés, a miniszteri leirat, a Bécsset megillető Haupt- u. Residenzstadt (fő- és székváros) szolgai fordítása, ami mást jelent, mint a Residential-Hauptstadt (székesfőváros).

Jajczay János